

Research Paper

Yemen's role in Iran's foreign policy stance towards Saudi Arabia (2010-2020)

Behnaz Azhdari^{*1}, Narjes Arabshahi², Mehdi Hasani Bagheri Sharif Abad³

1. Department of Political Science, Baft Branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran
2. Department of Political Science, Baft Branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran
3. Department of Political Science, Baft Branch, Islamic Azad University, Kerman, Iran

ARTICLE INFO

PP: 56-71

Use your device to scan and read
the article online

Keywords:

*Iran internal developments
in Yemen Houthis regional
competition foreign policy
Saudi Arabia*

Article History:

Received:

April 24, 2025

Accepted:

July 12, 2025

Published:

September 22, 2025

Abstract

The rivalry between Iran and Saudi Arabia started from the Pahlavi era and they have followed different strategies depending on the domestic and international requirements. After the Houthis came to power in Yemen, Iran and Saudi Arabia entered a new phase of relations, and gradually the effort to influence and control the other increased. With Saudi Arabia's military invasion of Yemen, Iran sided with the axis of resistance and increased its strategic depth. The current research seeks to answer the question that what effect did the internal developments in Yemen have on the Iran-Saudi rivalry on Iran's foreign policy towards Saudi Arabia? (Issue) In response to this question, it should be said that the rivalry between Iran and Saudi Arabia in Yemen has caused the foreign policy of the Islamic Republic of Iran to become aggressive towards Saudi Arabia. The research method is descriptive and analytical and the data has been collected using reliable library sources, documents and reliable websites. The country's only increase in power has played a decisive role. (Findings) Iran and Saudi Arabia's cooperation in Yemen is analyzed using Barry Buzan's regional security theory.

Citation: Azhdari, B., Arabshahi, N. and Hasani Bagheri Sharif Abad, N.M. (2025). **Yemen's role in Iran's foreign policy stance towards Saudi Arabia (2010-2020)**. *Journal of Islamic Awakening Studies*, 14(3),56-71

* **Corresponding author:** Behnaz Azhdari, **Email:** b_azhdari944@yahoo.com

Copyright © 2025 The Authors. Published by basijasatid. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

The rivalry between Iran and Saudi Arabia, rooted in historical, ideological, and geopolitical tensions, has significantly shaped the security dynamics of the Middle East. This competition intensified following the 2011 Arab uprisings, as both regional powers sought to expand their influence and contain the other. Yemen emerged as a critical arena for this rivalry, particularly after the Houthi movement gained power in 2014 and Saudi Arabia launched a military intervention in 2015. Iran's support for the Houthis, framed within its broader strategy of supporting the Axis of Resistance and expanding its strategic depth, has altered the balance of power in the region and directly challenged Saudi Arabia's traditional sphere of influence. The central problem this research addresses is: how have the internal developments in Yemen, specifically the rise of the Houthis and the subsequent Saudi-led military intervention, influenced Iran's foreign policy stance towards Saudi Arabia during the period 2010-2020? Understanding this dynamic is crucial because Yemen's strategic location, combined with its complex sectarian, tribal, and political landscape, has transformed it into a proxy battlefield where Iranian and Saudi interests collide. This study argues that the rivalry in Yemen has led to an increasingly aggressive Iranian foreign policy towards Saudi Arabia, driven by Iran's desire to enhance its regional influence, challenge Saudi hegemony, and secure its own strategic interests while avoiding direct military confrontation.

Methodology

This research employs a descriptive-analytical method to examine the impact of Yemen's internal developments on Iran's foreign policy towards Saudi Arabia during the period 2010-2020. The study utilizes a qualitative approach, relying on the collection and analysis of data from reliable library sources, official documents, and credible websites. The research design is structured around the theoretical framework of Barry Buzan's Regional Security Complex Theory (RSCT),

which provides a comprehensive lens for understanding the security dynamics and interplay between regional actors within the Middle East. This theoretical framework is particularly suitable for analyzing the Iran-Saudi rivalry, as it accounts for the interconnectedness of security concerns, patterns of amity and enmity, and the influence of both internal and external factors on regional security. The analytical process involves systematically examining the historical context of Iran-Saudi relations, the internal political and social developments in Yemen (including the rise of the Houthis), and the subsequent foreign policy responses of both Iran and Saudi Arabia. Data is gathered through extensive review of existing literature, including academic articles, historical analyses, policy reports, and official statements from relevant actors. The study then evaluates how shifts in Yemen's power dynamics—particularly the Houthi takeover of Sana'a and the Saudi-led military intervention—have influenced Iran's strategic calculus and its policy stance towards Saudi Arabia. This methodological approach enables a nuanced understanding of the complex interplay between domestic developments in Yemen and broader regional geopolitical rivalries.

Results and Discussion

The findings of this study reveal that Iran's foreign policy towards Saudi Arabia became increasingly aggressive during the 2010-2020 period, driven primarily by the shifting balance of power in Yemen following the rise of the Houthi movement. The analysis demonstrates that Yemen emerged as a critical strategic arena where Iran successfully expanded its influence, thereby enhancing its regional leverage and challenging Saudi Arabia's traditional dominance in the Arabian Peninsula. The research identifies that Iran's support for the Houthis, framed within its broader strategy of backing the Axis of Resistance, significantly increased Iran's strategic depth and created new pressure points against Saudi Arabia. This was particularly evident after Saudi Arabia's military intervention in Yemen in 2015, which further

escalated tensions and transformed Yemen into a proxy battlefield between the two regional rivals. The discussion highlights several key dynamics: first, the Houthi takeover of Sana'a in 2014 fundamentally altered the regional balance, placing Iran in a position to threaten Saudi Arabia's southern borders and maritime security in the Red Sea. Second, Iran's successful cultivation of alliances with non-state actors across the region, including Hezbollah, Hamas, and the Houthis, has created a multi-front pressure strategy that constrains Saudi Arabia's policy options. Third, the study underscores that both Iran and Saudi Arabia have pursued aggressive foreign policies aimed at securing their respective national interests, with Yemen serving as a central node in this broader regional competition. However, the discussion also emphasizes that despite the escalation, both actors have ultimately avoided direct military confrontation, suggesting that rational calculations and the high costs of war have acted as restraining factors. The research concludes that Iran's aggressive posture in Yemen represents a calculated strategy to maximize its relative power, challenge Saudi hegemony, and strengthen its negotiating position in regional and international forums, while simultaneously avoiding the risks of a full-scale conflict. This dynamic underscores the complex interplay between domestic developments in Yemen and broader geopolitical rivalries that continue to shape the Middle East's security landscape.

Conclusion

This study concludes that Yemen's internal developments, particularly the rise of the Houthi movement, played a decisive role in shaping Iran's aggressive foreign policy stance towards Saudi Arabia during the period 2010-2020. The research demonstrates that Iran's strategic calculations were fundamentally influenced by the shifting balance of power in Yemen, which provided Tehran with a unique

opportunity to expand its regional influence, challenge Saudi hegemony, and enhance its strategic depth. The findings confirm that Iran's support for the Houthis, framed within its broader Axis of Resistance strategy, created new pressure points against Saudi Arabia, forcing Riyadh to respond militarily and politically. However, despite the escalation and proxy warfare, both Iran and Saudi Arabia have ultimately avoided direct military confrontation, indicating that rational calculations and the high costs of war have acted as restraining factors. The study highlights that the rivalry between Iran and Saudi Arabia in Yemen is deeply rooted in historical, ideological, and geopolitical factors, making it a persistent and complex challenge for regional security. From a theoretical perspective, Barry Buzan's Regional Security Complex Theory provides a valuable framework for understanding how interconnected security concerns, patterns of amity and enmity, and the influence of external powers shape the dynamics of regional rivalries. The research underscores that Iran's aggressive foreign policy in Yemen is not merely a reaction to immediate threats but a calculated strategy to maximize its relative power, secure its national interests, and strengthen its negotiating position in regional and international arenas. Moving forward, the study suggests that sustainable stability in the region requires diplomatic engagement, confidence-building measures, and a comprehensive approach that addresses the underlying political, economic, and social grievances in Yemen, while also recognizing the legitimate security concerns of both Iran and Saudi Arabia. Ultimately, this research contributes to a deeper understanding of the complex interplay between domestic developments in Yemen and broader geopolitical rivalries, offering insights for policymakers and scholars seeking to navigate the intricate security landscape of the Middle East.

مقاله پژوهشی

نقش یمن در موضع گیری سیاست خارجی ایران نسبت به عربستان (۲۰۲۰-۲۰۱۰)

بهناز اژدری^۱ - گروه علوم سیاسی، واحد بافت، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران

نرجس عربشاهی - گروه علوم سیاسی، واحد بافت، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران

مهدی حسنی باقری شریف آباد - گروه علوم سیاسی، واحد بافت، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>شماره صفحات: ۵۶-۷۱</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p> 	<p>رقابت ایران و عربستان از دوران پهلوی آغاز گردید و بسته به اقتضائات داخلی و بین‌المللی استراتژی‌های متفاوتی را دنبال کرده‌اند. با به قدرت رسیدن حوثی‌ها در یمن، ایران و عربستان وارد فاز جدیدی از روابط شده و رفته‌رفته تلاش برای نفوذ خود و مهار دیگری افزایش پیدا کرد. با تهاجم نظامی عربستان به یمن، ایران به جانبداری از محور مقاومت پرداخت و گستره عمق راهبردی خود را افزایش داد. پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این سؤال است که تحولات داخلی یمن در رقابت ایران و عربستان چه تأثیری بر سیاست خارجی ایران در قبال عربستان داشته است؟ (مسئله) در پاسخ به این سوال باید گفت که رقابت ایران و عربستان در یمن، موجب تهاجمی شدن سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال عربستان شده است. روش تحقیق توصیفی و تحلیلی می‌باشد و داده‌ها نیز با استفاده از منابع معتبر کتابخانه‌ای، اسناد و تارنماهای معتبر جمع‌آوری گردیده است. (روش و ابزار گردآوری داده‌ها) یافته‌های پژوهش نشان‌دهنده سیاست خارجی تهاجمی ایران در قبال عربستان می‌باشد که به دلیل احتمال وقوع جنگ بین دو کشور، صرفاً افزایش قدرت نقش تعیین‌کننده‌ای داشته است. (یافته‌ها) هم‌اوردی ایران و عربستان در آوردگاه یمن، با استفاده از تئوری امنیت منطقه‌ای بری بوزان تجزیه و تحلیل می‌شود.</p>

استناد: اژدری، بهناز، عربشاهی، نرجس و حسنی باقری شریف آباد، مهدی. (۱۴۰۴). نقش یمن در موضع گیری سیاست خارجی ایران

نسبت به عربستان (۲۰۲۰-۲۰۱۰). فصلنامه علمی مطالعات بیداری اسلامی، ۱۴(۳)، ۵۶-۷۱

^۱ نویسنده مسئول: بهناز اژدری، پست الکترونیکی: b_azhdari944@yahoo.com

۱- مقدمه

هماوردی ایران و عربستان از دوران پهلوی آغاز گردید که در دوره‌ای حفظ وضع موجود و در برهه‌ای از زمان تغییر وضع موجود و دوره‌ای هم با سکوت و انفعال سپری شده است؛ اما در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ با آغاز بیداری اسلامی و ایجاد فعل و انفعالات اجتماعی و سیاسی در کشورهای عربی، ایران و عربستان فعال‌تر از قبل در منطقه ظاهر گشتند و هر کدام سعی در افزایش گستره نفوذ خود و مهار دیگری داشتند. افزایش قدرت حوثی‌ها در یمن در سال‌های ۲۰۱۰ به بعد عربستان را در محاصره «کمر بند شیعی» و «تنگنای ژئوپلیتیک» قرار داد و موازنه قدرت را به سود ایران رقم زد. از آنجا که قواعد و ضوابط بین‌المللی مانع از رویارویی این دو رقیب کهن می‌شود عرصه رقابت و تنش از گستردگی این میدان خبر می‌دهد. جمهوری اسلامی ایران و عربستان سعودی تا قبل از این با در پیش گرفتن رویکرد موازنه قدرت تمام هم و غم خود را به کار بستند اما اقتضائات بین‌المللی و شرایط منطقه‌ای هر دو بازیگر مهم منطقه را وادار نمود تا رویکرد جدیدی اتخاذ کرده و پا در میدان رقابتی جدید بگذارند. یمن به واسطه موقعیت راهبردی هم برای ایران و هم برای عربستان نقش به‌سزایی در اتخاذ رویکردی نو بین دو رقیب دیرینه ایفا کرده است.

برای درک عمیق‌تر و فهم پیچیدگی‌های روابط ایران و عربستان، بهتر است از برخی شاخصه‌های رقابت منطقه‌ای و سیاسی استفاده کرد. با وجود تمام اختلافات سیاسی و ایدئولوژیک بین دو کشور، حفظ امنیت ملی و حاکمیت عقلانیت در روابط نقش مهمی دارد؛ هر چند که بحران یمن روابط دو کشور را تا حد رویارویی مستقیم بالا برد اما حاکمیت عقلانیت مانع از درگیری مستقیم طرفین گردید و باعث شد شرایط به نحوی پیش رود که سیاست خارجی هر دو کشور رقیب مسیر متفاوتی با گذشته را در پیش گیرد.

۲- پیشینه تحقیقاتی

در ارتباط با عنوان مقاله به صورت مستقیم موضوعی یافت نشد؛ اما تحقیقات و پژوهش‌های متعددی در زمینه‌های نزدیک به موضوع تحقیق، از جمله رقابت ایران و عربستان، بحران یمن، موازنه‌سازی قدرت میان ایران و عربستان توسط پژوهش‌گران نگاشته شده است که به برخی از آن‌ها به طور مختصر اشاره می‌گردد:

- "حوثی‌های یمن و گسترش محور مقاومت ایران" که توسط کاترین زیمرمن نوشته شده، حوثی‌ها را به عنوان یک مکانیسم بازدارندگی از سوی ایران می‌شناسد و آن‌ها را بخشی از ائتلاف غیررسمی به رهبری ایران بر می‌شمارد که به عنوان محور مقاومت شناخته و گسترش نفوذ ایران را در منطقه باعث می‌شوند و به طور فزاینده‌ای امنیت منطقه‌ای در خاورمیانه را تهدید می‌کنند. زیمرمن به طور مشخص به رویکرد سیاست خارجی طرفین پرداخته است. (زیمرمن، ۲۰۲۲)^۱
- مرتضی همتی و همکاران در مقاله "سیاست موازنه‌سازی عربستان در برابر ایران در یمن" که برگرفته از نظریه موازنه قوا می‌باشد، یافته‌های آن تغییر رویکرد محافظه‌کارانه سیاست خارجی عربستان به رویکرد تهاجمی در یمن و تغییر موازنه قدرت به سود ایران را نشان می‌دهد. در این پژوهش از رویکرد متقابل ایران سخنی به میان نیامده است. (همتی، ۱۳۹۹)
- حمیدرضا شیرزاد و همکاران در مقاله "تحلیل روابط ایران و عربستان؛ منطقه غرب آسیا مطالعه موردی یمن" که بر اساس چهارچوب نظری واقع‌گرایی تهاجمی و مدل بحران برچر نگاشته شده، بیان می‌دارد که بر هم خوردن توازن قدرت در غرب آسیا به نفع ایران و به ضرر عربستان است. مقاله مذکور رویکرد عربستان نسبت به ایران را بررسی کرده است. (شیرزاد نشلی و باقری زاده، ۱۳۹۹)

^۱- Zimmerman Katherine

- سیمبر و پهلوان در مقاله "جنگ سرد منطقه‌ای ایران و عربستان در بحران یمن (۲۰۲۰-۲۰۱۱)" که بر اساس چارچوب نظری واقع‌گرایی ساختاری نگارش شده، به این نتیجه رسیده‌اند که برداشت تهدید از سوی عربستان در قبال گسترش نفوذ ایران در یمن، سبب افزایش تنش در روابط دو کشور شده است. (سیمبر و پهلوان، ۱۴۰۱)
  - در مقاله "بررسی رویکردهای سیاسی و رقابت‌جویانه ایران و عربستان و ساز و کارهای مهار دشمنی‌ها" که به قلم حسین علایی در چهارچوب حوزه‌های اختلاف و رقابت بین ایران و عربستان، تألیف گردیده، تکیه بر منافع مشترک به جای اصرار بر اختلاف، پیگیری نظام امنیت توافقی و برقراری روابط سیاسی از طریق مذاکره جامع و فراگیر به عنوان یافته‌های تحقیق بیان شده است. (علایی، ۱۳۹۷).
- مشاهده پژوهش‌های موجود حاکی از ازدیاد مقالات در ابعاد نزدیک به موضوع تحقیق می‌باشد، اما نگارنده تلاش کرده پس از بررسی اجمالی رقابت ایران و عربستان، جهت‌گیری سیاست خارجی ایران در قبال عربستان را طی یک دوره معین بررسی نماید.

۳- چارچوب نظری پژوهش

پایان جنگ سرد به منزله ورود عرصه مطالعات امنیتی به مرحله‌ای جدید به شمار می‌رود. با توجه به تحولات پدید آمده در عرصه نظام بین‌الملل، رویکردهای سنتی در مطالعه و تحلیل پوشش‌های امنیتی از جمله تعریف امنیت، دامنه شمول و سطوح تحلیل آن مورد بازبینی گسترده‌ای قرار گرفت. نیاز به بازاندیشی نظری و تبیین مناسب ابعاد گوناگون مفهوم امنیت در قاموس جدید سیاست بین‌الملل، منجر به پیدایش مکاتب نظری متفاوتی گشت. از جمله مکاتبی که در این عرصه تعریفی وسیع و چند بُعدی از مفهوم امنیت ارائه داد؛ مکتب کپنهاگ^۱ بود که با توجه به سطح تحلیل منطقه‌ای از جایگاه برجسته‌ای در زمینه مطالعات امنیتی طی دهه‌های اخیر برخوردار شده است. در این بین، نظریه «مجموعه امنیت منطقه‌ای»^۲ از مهم‌ترین دستاوردهای این مکتب به شمار می‌آید که از سوی چهره شاخص مکتب کپنهاگ «بری بوزان»^۳ برای تبیین پوشش‌های امنیتی در مناطق مختلف جهان مطرح گردیده است. (داداندیش و کالجی، ۱۳۸۹: ۷۳) در یک تعریف رایج مجموعه امنیت منطقه‌ای را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: گروهی از کنش‌گران که نگرانی‌های اصلی امنیتی آن‌ها تا اندازه‌ای به هم گره خورده که امنیت آن‌ها را به صورت منطقی نمی‌توان جدا از یکدیگر در نظر گرفت. شکل‌گیری مجموعه‌های امنیتی منطقه‌ای از یک سو ناشی از تعامل میان ساختار آنارشیکی و پیامدهای آن برای توازن قوا و از سوی دیگر ناشی از فشارهای نزدیکی جغرافیایی است. (بوزان و ویور، ۲۰۰۳: ۵۱) بر اساس آنچه بوزان در نظریه‌ی مجموعه‌های امنیت منطقه‌ای توضیح می‌دهد؛ در برخی مناطق از جهان، شدت تهدیدهای امنیتی و نیز نوع منافع و عملکرد کنش‌گران درگیر در آن، فضای امنیتی متفاوتی را نسبت به مناطق پیرامونی به وجود آورده است. بوزان این مجموعه‌های سرزمینی که بر محور امنیت شکل گرفته را، مجموعه امنیتی منطقه‌ای می‌خواند. (فریزر و استوارت انگرسول، ۲۰۱۰، ۷۳۵-۷۳۲) دغدغه بوزان برای تبیین مفهوم جدیدی از امنیت به دهه ۱۹۸۰ برمی‌گردد که برای اولین بار نظریه «مجموعه امنیتی کلاسیک»^۴ را در ویرایش اول کتاب «مردم، دولت‌ها و هراس» در سال ۱۹۸۳ مطرح نمود؛ در این نظریه بوزان دو گام مهم در تحلیل مفهوم امنیت برداشت: نخست توجه به سطح تحلیل منطقه‌ای بر پایه ماهیت رابطه‌ای امنیت و درک آن به عنوان یک پدیده وابسته به هم و دوم ترسیم طیف کاملی از لایه‌های تحلیل. (بوزان، ۱۹۸۳: ۱۱۵-۱۰۵) شرایط بین‌المللی جدید پس از فروپاشی شوروی، بوزان را بر آن داشت تا در ویرایش دوم کتاب «مردم، دولت‌ها و هراس» در سال ۱۹۹۱ نظریه مجموعه امنیت منطقه‌ای را گسترش دهد تا بتواند جهان پس از جنگ سرد را بهتر

1- Copenhagen School

2- Regional Security Complex Theory

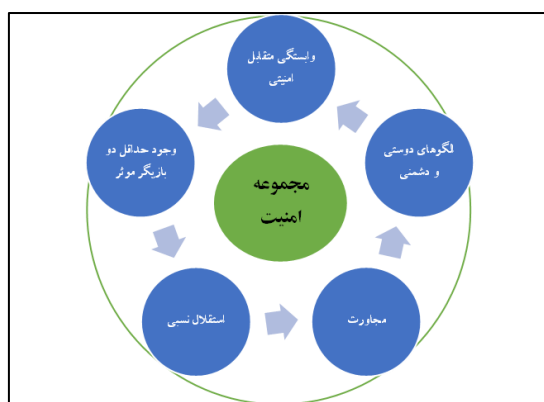
3- Barry Buzan

4- Classical Security Complex Theory

تبیین و بررسی نماید. از منظر این نظریه دیدگاه‌های واقع‌گرایانه^۱ و جهان‌گرایانه^۲ محدودیت‌هایی در توضیح ماهیت و ابعاد امنیت دارند؛ بدین صورت که مکتب واقع‌گرا با اهمیت دادن به دولت و مکتب جهان‌گرا با تلقی نظام بین‌الملل به عنوان یگانه عامل امنیت، از کانون تکوین حرکت‌های اصلی منطقه غفلت کرده‌اند. از این رو ضروری است که برای ارائه درک مناسب از سرشت و مفهوم امنیت به ساختار منطقه و ویژگی‌های کشورهای منطقه که در آن منطقه خاص قرار دارند و از شرایط امنیتی مشابهی برخوردارند، توجه کرد. (داداندیش و کالجی، ۱۳۸۹: ۷۸-۷۷)

نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای که در سال ۱۹۹۱ بر پایه‌ی دو مؤلفه نظامی و سیاسی مطرح شده بود، در سال ۱۹۹۸ با افزودن سه مؤلفه اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی و در مجموع پنج مؤلفه مورد بازبینی قرار گرفت تا بتواند وقایع و تحولات امنیتی جهان را بهتر تبیین نماید. (بوزان و همکاران، ۱۹۹۸: ۱۹۷) در بحث از مجموعه‌های امنیتی، بوزان چهار سطح تحلیل را از یکدیگر متمایز می‌کند؛ سطوح داخلی، منطقه‌ای، بین‌منطقه‌ای و جهانی. در سطح داخلی ویژگی‌های منحصر به فرد دولت‌ها که علت آسیب‌پذیری آن‌ها را فراهم می‌کند، مورد توجه قرار می‌گیرد، سطح منطقه‌ای دربردارنده روابط دولت با دولت است که پدیدآورنده منطقه به گونه‌ای که هست، می‌باشد. در سطح بین‌منطقه‌ای تعامل‌های منطقه با مناطق پیرامون مدنظر قرار می‌گیرد و در نهایت سطح جهانی، ناظر بر نقش قدرت‌های بزرگ در منطقه است. (بوزان و ویور، ۲۰۰۳: ۵۱) به طور کلی مجموعه‌های امنیتی منطقه‌ای دارای یک سری مؤلفه‌های مشخص می‌باشند:

- ✓ **وابستگی متقابل امنیتی:** منظور از وابستگی متقابل امنیتی آن است که تغییر و تحولات امنیتی در هر یک از واحدهای مجموعه بر دیگر واحدها نیز تأثیر می‌گذارد.
- ✓ **الگوهای دوستی و یا دشمنی:** عامل اساسی در چارچوب یک مجموعه امنیتی خصوصی یا احساسی تهدید یا ترس متقابل میان دو یا چند دولت مؤثر می‌باشد.
- ✓ **مجاورت:** مجموعه امنیتی منطقه‌ای ناشی از کنش و واکنش دولت‌های منفرد است و نشان دهنده نگرش هر دولت به محیط خود، مجموعه امنیتی از دولت‌هایی که در مجاورت یکدیگر قرار دارند، پدید می‌آیند.
- ✓ **وجود حداقل دو بازیگر مؤثر:** این اصل بیان‌کننده این نکته می‌باشد که یک مجموعه امنیتی را نمی‌توان بدون حداقل دو بازیگر قدرتمند و مؤثر منطقه‌ای تصور کرد.
- ✓ **استقلال نسبی:** بر اساس این معیار، مجموعه امنیتی در جایی وجود دارد که روابط امنیتی، گروهی از کشورها را از سایرین جدا کرده و به یکدیگر پیوند زده است.

¹- Realist Perspectives

²- Globalist Perspectives

افزون بر این پنج عنصر، بوزان دو معیار دیگر را نیز تحت عنوان «فرهنگ»، نژاد و قومیت» و «اقتصاد» به عنوان ملاک‌های قابل تأمل در خصوص هستی شناختی مجموعه‌های امنیتی منطقه‌ای مطرح می‌نماید. از نظر وی ویژگی‌های فرهنگی، نژادی و قومی باعث توجه بیشتر کشورها به یکدیگر می‌شود و می‌تواند نقش مهمی در ایجاد سازمان‌های محلی (مانند شورای همکاری خلیج فارس) ایفا نماید. در خصوص معیار اقتصادی نیز بوزان، بر این باور است که عامل اقتصاد در ثبات و انسجام داخلی کشورها نقش دارد و در نتیجه می‌تواند بر مجموعه‌های امنیتی منطقه‌ای مؤثر باشد. (عبداله خانی، ۱۳۸۳: ۲۸۲-۲۷۶)

خاورمیانه به عنوان یک مجموعه امنیت منطقه‌ای با چالش‌های فراوانی روبه‌روست. شرایط ناپایدار و شکننده امنیتی الگوهای دوستی و دشمنی متفاوتی را بین کشورهای منطقه که در مجاورت یکدیگر قرار دارند و از یکدیگر تأثیر می‌پذیرند، به وجود آورده است.

۴- یافته‌های پژوهش

۴-۱- تحولات داخلی یمن در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰

یمن از دیرباز صحنه تحولات متفاوتی بوده و با بحران و مشکلات داخلی ناآشنا نیست؛ از تحولات سیاسی و اجتماعی گرفته تا تحولات امنیتی و اقتصادی را در هر دوره‌ای پشت سر گذاشته و از سال ۲۰۱۱ با آغاز بیداری اسلامی وارد عرصه جدیدی از بحران‌ها و مسائل داخلی و خارجی شده است. بحران یمن صرفاً ناشی از نقش آفرینی بازیگران داخلی نیست، بلکه ناشی از نقش آفرینی بازیگران منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای هم‌چون عربستان سعودی، شورای همکاری خلیج فارس، امریکا و رژیم صهیونیستی نیز می‌باشد، که در روند شکل‌گیری بحران یمن و تشدید آن نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا کرده‌اند.

کشور یمن از آغاز پیدایش دستخوش تحولات بسیاری بوده است؛ از دوره امامان زیدی که خود را منتسب به زید بن علی می‌دانند تا کنون یمن بحران‌ها و درگیری‌های زیادی را پشت سر گذاشته است. از سال ۲۸۰ ق که یکی از نوادگان قاسم رسی پایه‌گذار حکومتی مستقل به نام زیدیه شد تا دوران معاصر یمن و به ویژه بخش‌های شمالی آن به پایگاه سنتی زیدیه تبدیل شد که نقش مؤثری در تحولات یمن ایفا کرده‌اند. در فاصله سال‌های جنگ جهانی اول و دوم یمن دچار تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی بسیاری شد و این تحولات به انقلابی داخلی علیه حکومت زیدیه و ترور امام وقت زیدی منجر شد؛ اما انقلابیون به زودی مغلوب شدند و همچنان امام زیدی به حکومت خود ادامه داد. (نجفی و قاسمی، ۱۴۰۱: ۱۱۳) تحولات سریع منطقه‌ای و جهانی به تدریج توان مقابله در برابر موج‌های جدید جمهوری خواهی و تجددطلبی را از امامان زیدی گرفت و در سال ۱۹۶۲م در کودتایی نظامی حکومت امامان زیدیه سقوط کرد و قدرت به دست جمهوری خواهان افتاد. (فرمانیان، ۱۳۸۷: ۱۰۱-۹۵) در سال ۱۹۷۸ علی عبدالله صالح ریاست جمهوری یمن شمالی را به عهده گرفت. صالح با انجام مذاکراتی در سال ۱۹۹۰ دو یمن شمالی و جنوبی را با هم متحد کرد و به عنوان رئیس جمهور یمن متحد شناخته شد. صالح نقش مهمی در دور شدن یمن از دموکراسی داشت؛ فقر زیاد، نبود دموکراسی، فساد گسترده مقامات حکومت، شکاف گسترده میان مردم و حکومت باعث شد تا مردم یمن نیز مانند اغلب کشورهای عربی در آغاز سال ۲۰۱۱م اعتراضات گسترده‌ای را علیه حکومت انجام دهند. (علی اکبریان هاوشکی، ۱۳۹۴: ۴۱-۴۵) اهم تحولات یمن در دهه دوم سنه ۲۰۰۰ عبارتند از:

✓ روی کار آمدن حوثی‌ها و تغییر قدرت در یمن

کشور یمن از سال ۲۰۰۲ به بعد با پیدایش جریان حوثی‌ها تحولات گوناگونی را پشت سر گذاشته است. تمرکز قدرت در دست صالح، حوثی‌ها را بر آن داشت تا ابتدا فعالیت‌های اجتماعی و سپس فعالیت‌های سیاسی و نظامی خود را علیه دولت مرکزی گسترش دهند. صالح که تحت تسلط عربستان کشور را اداره می‌کرد در ابتدا بدون مماشات با حوثی‌ها به مقابله برخاست اما پس از مدتی و همراهی بخشی از جامعه یمن که هواخواه حوثی‌ها شدند پیشنهاد سهیم شدن در قدرت را مطرح و تعداد اندکی از آنان را در

پُست‌های غیر کلیدی گمارد. پس از مدتی حوثی‌ها متوجه شدند که کشور هم‌چنان به همان سبک و سیاق سابق اداره می‌شود، بنابراین وارد رویارویی نظامی با حکومت شدند و از سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۰۴ حدود شش برخورد نظامی را با دولت انجام دادند. با کناره‌گیری صالح و افزایش نقش حوثی‌ها در حکومت و اداره یمن، این کشور وارد مرحله جدیدی از وقایع و رخدادها گردید.

۷ بحران داخلی و مشکلات فزاینده سیاسی، اقتصادی و فرهنگی

بحران یمن از سال‌های قبل از دهه ۱۹۹۰ میلادی با منازعه بین اقوام و گروه‌های مختلف در داخل آن آغاز شد و بعد از مدتی ثبات و آرامش ظاهری در سیاست داخلی با شروع بیداری اسلامی، بار دیگر محل نزاع و بحران گردید. پس از سال ۲۰۱۱ یمن نیز به واسطه ناکارآمدی حکومت مرکزی اقتدارگرا و مشکلات اقتصادی و اجتماعی و همچنین منازعات قومی-قبیله‌ای در عرصه جنگ داخلی قرار گرفت. تشدید روند اعتراضات در یمن و مقاومت صالح در برابر مردم منجر به ورود بازیگران خارجی و نقش آفرینی در آن شد. (لطفی و نورمحمدی، ۱۴۰۰: ۱۰۸-۱۱۰) قبیله‌گرایی و ساختار قبیله‌ای هم، یکی از معضلاتی است که بر مشکلات داخلی یمن افزوده است؛ زیرا هر قبیله دارای ساختار اجتماعی، اقتصادی و سیاسی منحصر به خود است که اهداف و منافع خود را از آن طریق دنبال می‌کند، این موضوع به کرات از سوی حکومت یمن مورد سوءاستفاده سیاسی قرار گرفته بود. شکاف هویتی و تاریخی بین شمال و جنوب یمن نیز یکی دیگر از پدیده‌هایی است که به بحران داخلی در یمن دامن زده است. بافت مذهبی و دینی شمال یمن که سالیان سال توسط امامان زیدی اداره می‌شد با بافت جنوبی که تحت نفوذ انگلیسی‌ها تقریباً یک هویت سکولار بود؛ متفاوت عمل می‌کرد. اختلافات مذهبی بین شافعیان اهل سنت و شیعیان زیدی که هر دو گروه نیز دارای پیروان زیادی می‌باشند؛ نیز یکی دیگر از مسائلی است که درگیری‌های داخلی را دامن می‌زد، از دیگر بازیگران عرصه مذهبی نیز می‌توان از گروه‌های سنی افراطی وابسته به القاعده نام برد که در تشدید تنش و اختلافات مذهبی در یمن سهم بسزایی داشته‌اند. (مک‌دونل و همکاران، ۲۰۱۷: ۴) اقتصاد شکننده یمن نیز یکی از مهم‌ترین دلایل بحران داخلی در یمن است. یمن کشوری کم درآمد و شدیداً وابسته به منابع نفت است. زیرساخت‌های اقتصادی آن در شرایط مطلوبی به سر نمی‌برد. شاخص‌های توسعه اجتماعی مانند سوء تغذیه کودکان، مرگ و میر مادران و تحصیلات در یمن ناامید کننده است. روند گسترش فقر در این کشور پس از حمله عربستان شدت گرفت؛ تورم فزاینده و بی‌عدالتی اجتماعی نیز از دیگر مشکلات است.

از منظر سیاسی نیز دولت، خود مانند یک قبیله رفتار می‌کرد. در یمن قبیله حاکم همواره یک کنشگر قوی و فعال در دولت بوده و علاوه بر در اختیار داشتن نهادهای نظامی، رهبری نهادهای مختلف دولتی، رهبری بسیاری از سازمان‌ها و احزاب جامعه مدنی را بر عهده داشته است. این رابطه بین دولت و قبیله یکی از موانع اصلی در نهادسازی دولت است و از طرفی مانع تحولات عمیق در ساختار فرهنگی، سیاسی و اقتصادی جامعه می‌شود. (لطفی و نورمحمدی، ۱۴۰۰: ۱۲۱-۱۲۰)

۷ تصرف صنعا توسط حوثی‌ها و مداخله عربستان

تداوم اعتراضات نیروهای حوثی به فساد و وابستگی دولت به غرب و امریکا ادامه داشت. هادی در طول دوره ریاست جمهوری کفایت لازم را از خود نشان نداد به طوری که نتوانست امنیت اقتصادی را سامان دهد. برای نمونه حکومت وی تحت فشار صندوق بین‌المللی پول یارانه سوخت را در جولای ۲۰۱۴ حذف کرد. پس از این اقدام، حوثی‌ها با برگزاری تظاهرات عظیمی خواستار پائین آمدن قیمت سوخت و نیز تشکیل حکومتی جدید شدند. در نهایت معترضان تحت هدایت حوثی‌ها، صنعا پایتخت یمن را در دست گرفتند. نکته قابل تأمل این که صالح و حامیان او نیز در این وقایع به حوثی‌ها پیوستند. در چنین شرایطی هادی که از سوی کشورهای غربی حمایت می‌شد، استعفا داد اما استعفای وی توسط مجلس پذیرفته نشد. هادی پس از گریختن، از جامعه بین‌المللی و متحدان عرب خود خواست تا در یمن دخالت نظامی کنند. (نیاکویی و اعجازی، ۱۳۹۵: ۵۰-۵۱)

وجود یک ترکیب پیچیده و چند لایه از عوامل داخلی و خارجی که به طور محسوسی بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند، منجر به بحران داخلی در یمن شده است؛ مسائل سیاسی و اقتصادی از یک سو و مسائل فرهنگی و قومی از سوی دیگر این بحران و مشکلات داخلی را تشدید کرده است. تأثیرگذاری یک کشور کوچک منطقه‌ای و درگیر بحران در ابعاد گسترده بر روی امنیت سایر کشورهای منطقه مشهود است. همسایگی عربستان با یمن و موقعیت راهبردی این کشور کوچک، برای عربستان در این برهه نقشی بی‌بدیل رقم زد. امنیت و عدم امنیت یمن ارتباط مستقیم با ترانزیت و امنیت سیاسی و اقتصادی عربستان دارد. ج.ا.ایران نیز به واسطه اصول سیاست خارجی تعریف شده، جهت حمایت از مسلمین و مستضعفین جهان به ایفای نقش پرداخت و به جانب‌داری از انصارالله یمن برخاست. این گونه بود که تداخل منافع سبب گردید دو رقیب دیرینه منطقه‌ای رو در روی یکدیگر قرار گیرند و حتی تصور رویارویی مستقیم نیز دور از ذهن نبود.

۳-۴- رقابت ایران و عربستان در منطقه خاورمیانه

ایران و عربستان از اوایل قرن چهاردهم هجری دچار تحول سیاسی شدند. کنش و واکنش‌های این دو کشور در مقابل یکدیگر نظم منطقه آسیا، از خلیج فارس گرفته تا حوزه مدیترانه را تحت تأثیر قرار داده است. تهران و ریاض در طول تاریخ روابط سینوسی داشته‌اند و تنش‌های زیادی را چه در دوران قبل از انقلاب اسلامی و چه بعد از آن پشت سر گذاشته‌اند؛ که ثبات منطقه را متأثر از خود ساخته است. در یک تقسیم‌بندی کلی روابط این دو کشور را می‌توان به دو دوره پهلوی و انقلاب اسلامی تقسیم نمود.

۱-۳-۴- روابط ایران و عربستان در دوره پهلوی

همزمان با روی کار آمدن رضا شاه در ایران در سال ۱۳۰۴ ه.ش در عربستان نیز عبدالعزیز بن عبدالرحمن بن فیصل بن ترکی با حمله به حجاز و سرنگونی دولت آن، عربستان کنونی با موقعیت جغرافیایی جدید را بنیان نهاد. از این رو باید گفت از ابتدای قرن چهاردهم ه.ش دو کشور جدید با دو حکومت جدید در خاورمیانه با به عرصه وجود گذاشتند که گاهی به خاطر مسائل سیاسی، فرهنگی و ایدئولوژیک روبه‌روی هم ایستاده‌اند و برخی اوقات به دلیل منافع مشترک و برقراری امنیت ناگزیر به کنار گذاشتن اختلافات شده‌اند.

از اواسط حکومت محمدرضا پهلوی نیز "دکترین نیکسون-کسینجر" مبنای تنظیم روابط گردید که بر اساس آن ایران به عنوان ستون سیاسی، نظامی و امنیتی و عربستان نیز به عنوان رکن اقتصادی و مالی در منطقه شناخته شد؛ از طرفی نیز ایجاد ترس از نفوذ کمونیسم و شوروی باعث شد دو کشور علی‌رغم داشتن رقابت‌های دیرینه و طولانی به تعامل با یکدیگر پرداخته و از تنش اجتناب نمایند که این سیاست تا پیروزی انقلاب اسلامی دوام آورد. (احمدی، ۱۳۸۷: ۱۹۷)

۲-۳-۴- روابط ایران و عربستان در دوره انقلاب اسلامی

پیروزی انقلاب اسلامی در دهه‌های پایانی قرن بیستم، هم‌چون موجی خروشان بر اندیشه‌ها و نظریه‌های مادی‌گرایانه غربی و شرقی فرود آمد. (رکابیان و پورحسن، ۱۴۰۱: ۶۷) به زعم بسیاری از تحلیل‌گران جنبش‌های اخیر خاورمیانه با انقلاب ۱۳۵۷ ایران در ارتباط است و این حرکت‌ها را الهام گرفته از انقلاب ایران می‌دانند. بی‌تردید انقلاب اسلامی عامل عمده بیداری اسلامی و نقش ویژه‌ای در روند بیداری ملل مسلمان منطقه ایفا کرده است. (مازندرانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۱۹) در پی پیروزی انقلاب ۱۳۵۷ ایران و روی کار آمدن حکومت جمهوری اسلامی، امام خمینی بنیانگذار انقلاب اسلامی از مردم کشورهای عربی خواست علیه پادشاهان تحت حمایت آمریکا به پا خیزند. این اقدام با واکنش کشورهای عربی به‌خصوص عربستان سعودی همراه بود. در مراسم حج سال ۱۳۶۵ در ساک‌های زائران ایرانی مواد منفجره پیدا شد، پس از آن و یک سال بعد واقعه کشتار حاجیان ایرانی در سال ۱۳۶۶ رخ داد. (نجفی، ۱۴۰۰، وب‌سایت رویداد ۲۴) این وقایع ضربه شدیدی به روابط دوجانبه ایران و عربستان وارد کرد.

در واقع تغییر رویکرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دهه دوم انقلاب، که بر مبنای منافع ملی و عادی سازی روابط با همسایگان بود، باعث در پیش گرفتن سیاست تنش زدایی و ایجاد ارتباط با کشورهای میانه‌رو عرب منطقه و به ویژه عربستان شد؛ (دهموردی، ۱۳۹۵: ۸۱) از این رو دوره ریاست جمهوری هاشمی رفسنجانی عصر طلایی روابط ایران و عربستان است. او سفرهای متعددی به عربستان داشت و تلاش کرد روابط این دو کشور را احیا کند. با روی کار آمدن دولت اصلاحات و محمد خاتمی و نظریه گفتگوی تمدن‌ها که اساس سیاست خارجی دولت وی را تشکیل می‌داد، روابط گسترش یافت. (تیموری و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۴) اما این دوران هم بدون تنش نگذشت. حمله امریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ م روابط دو کشور را وارد مرحله جدیدی کرد. عربستان تلاش می‌کرد تا قدرت در عراق در غبضه اهل تسنن قرار گیرد اما اوضاع به نحوی پیش رفت که خواسته‌های آن محقق نشد. البته باید گفت عربستان اساساً سیاست حمایت از سنی‌های منطقه را دنبال کرده و همواره تلاش داشته و دارد هر کجا اپوزیسیون هم‌فکرش باشند بر مسند قدرت باقی بمانند یا به حکومت برسند که در سوریه و سایر کشورهای عربی که بیداری اسلامی در آن‌ها اتفاق افتاد، نیز عربستان همین سیاست را دنبال کرده است. ریاست جمهوری احمدی‌نژاد روابط ایران و عربستان رو وارد ابعاد جدیدی کرد؛ هر چند در ظاهر امر روابط دیپلماتیک برقرار بود اما در واقع عربستان به فعالیت‌ها و نقش‌آفرینی‌های ایران در منطقه با دیده‌ی تهدید می‌نگریست. مسأله هسته‌ای ایران در این دوران در رأس نگرانی‌های عربستان قرار داشت. قتل عادل‌المجیر سفیر عربستان در امریکا و نسبت دادن آن به ایران، حمایت ایران از جنبش‌های مصر، تونس، لیبی، یمن و بحرین، حمایت از حکومت‌های سوریه و عراق و در سوی دیگر حمایت عربستان از گروه‌های تروریستی جندالله و داعش جملگی از گزینه‌های مورد اختلاف دو کشور در این دوران بود. (وب‌سایت خبر فوری، ۱۴۰۰)

تغییر رویکرد سیاست خارجی ایران در دولت روحانی و توجه تعاملی به وقایع و رویدادهای منطقه‌ای و جهانی باعث شد تا شکل جدیدی از روابط منطقه‌ای و بین‌المللی آغاز شود. حضور وزیر امور خارجه دولت یازدهم در مراسم ترحیم پادشاه وقت عربستان در بهمن ۱۳۹۳ نمونه‌ای از این روابط بود. البته در برخی موارد نیز به ناچار مسائلی موجب افزایش تنش‌های دو کشور می‌شد که با دیپلماسی قابل حل بود. اما برخی وقایع پیش آمده از جمله اعدام شیخ نمر روحانی عالی‌قدر شیعه توسط عربستان، تجاوز مأموران فرودگاه جده به دو تن از زائران ایرانی، فاجعه منا و شهادت حدود ۵۰۰ تن از زائران ایرانی، لغو سفر حج تمتع از سوی ایران و در نهایت حمله معترضان ایرانی به سفارت عربستان و آتش زدن پرچم آن کشور همگی از مواردی بود که موجب شد تا روابط دیپلماتیک ایران و عربستان در سال ۱۳۹۴ به طور کامل قطع شود. ترس از نفوذ ایران در منطقه در پی خیزش‌های بیداری اسلامی و حمایت همه جانبه ایران از این جنبش‌ها باعث شد تا عربستان، به بهانه حمایت از رئیس‌جمهور یمن، این کشور را که درگیر موج اعتراضات اجتماعی و سیاسی شده بود، مورد تهاجم قرار دهد. رقابت ایران و عربستان از سال ۲۰۰۳ گسترش بیشتری پیدا کرد و در سال ۲۰۰۶ منجر به صف‌آرایی‌های ژئوپلیتیکی و ایدئولوژیکی گردید. (متقی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۳)

جنبش‌های بیداری اسلامی نیز باعث افزایش تضادهای بیشتر این دو رقیب منطقه‌ای گردید که باعث شد عربستان را وارد مرحله «جنگ سرد»^۱ با ایران کند که قطع روابط دیپلماتیک و محدود سازی قابلیت‌ها و فرصت‌های اقتصادی تهران از طریق حمایت از تحریم‌های غرب علیه ایران از نشانه‌های آن می‌باشد. از سوی دیگر جنگ‌های نیابتی در عراق، سوریه و یمن با مفاهیم و قالب‌های هویتی و ژئوپلیتیکی شکل گرفته بود. ایران و عربستان به عنوان دو کشور مؤثر در خاورمیانه و جهان اسلام نقشی بی‌بدیل ایفا کرده‌اند هر چند که دارای دو راهبرد کاملاً متفاوت و متضاد با توجه به شرایط منطقه‌ای بوده‌اند، ایران به عنوان مرکز ثقل و پایگاه شیعیان مناطق مختلف جهان اسلام مطرح است و عربستان در نقطه مقابل آن، نماینده سنی مذهب و خواهان حفظ وضع موجود می‌باشد.

^۱ - Cold War

وابستگی متقابل امنیتی در مجموعه امنیتی خاورمیانه آن‌ها را وادار به واکنش در قبال بحران یمن و سایر کشورهای درگیر در بهار عربی نمود؛ به طوری که در راستای حفظ منافع و مهار نفوذ دیگری در پی حذف رقیب و رسیدن به هژمون منطقه‌ای بوده و می‌باشند.

۴-۴- سیاست خارجی ایران علیه نفوذ عربستان در یمن

با روی کار آمدن انقلاب اسلامی در ایران بازتاب‌های آن، نظام منطقه‌ای خاورمیانه را تحت تأثیر قرار داده است؛ بسیاری از تحلیل‌گران در بررسی تحولات اخیر منطقه‌ای و بروز انقلاب‌های مردمی و ضد استبدادی در کشورهای عربی، تقویت موضع ایران را در برابر رقبای منطقه‌ای خود به عنوان یکی از پیامدهای این تحولات قلمداد می‌کنند، تحولی که متأثر از ساختار معنایی منبعث از انقلاب اسلامی و تعاملی است که این ساختار با جنبش‌های دنیای عرب ایجاد کرده است. برخی دولت‌ها که امروزه با وقوع اعتراضات مردمی، دستخوش تغییر در نظام سیاسی خود شده‌اند یا خود را در آستانه رسیدن امواج انقلاب‌های مردمی می‌یابند، هم‌پیمانان نزدیک غرب و به ویژه آمریکا در منطقه هستند که در سال‌های اخیر، شدیدترین مواضع را علیه ایران در پیش گرفته‌اند، لذا تحولات منطقه‌ای در راستای منافع و دیپلماسی سیاست خارجی ایران است و بازبینی در سیاست خاورمیانه‌ای آمریکا مبین این ادعا می‌باشد. (مازندرانی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۲۰) تغییر موضع و رویکرد عربستان به عنوان یکی از اصلی‌ترین متحدان غرب به ویژه آمریکا در منطقه، در قبال ایران و اتخاذ رویکرد خصمانه در برابر جنبش‌ها و اعتراضات دموکراتیک کشورهای عرب منطقه نشان‌دهنده ناتوانی عربستان از مدیریت و کنترل شرایط منطقه‌ای و هم‌چنین برهم خوردن وضع موجود و دینامیک امنیتی خاورمیانه می‌باشد. از دست دادن تک به تک پایتخت‌های کشورهای اسلامی از لبنان و فلسطین گرفته تا عراق و سوریه و یمن ضربه مهلکی بر پیکره سیاست خارجی عربستان وارد کرد. عربستان که در پی مهار نفوذ ایران در کشورهای اسلامی بوده و هست نه تنها نتوانست این نفوذ را مهار کند بلکه با اتخاذ موضع خصمانه در مقابل جنبش‌های سیاسی و اجتماعی کشورهای عربی، باعث شد تا ایران جایگاه و عمق استراتژیک بیشتری کسب کند. البته اتخاذ سیاست‌های حمایتی، اقتصادی، کمک‌های بشردوستانه، دیپلماسی صدور^۱ و ... نیز این موقعیت را تا حد زیادی ارتقاء بخشیده است. از دست دادن اعتبار و نفوذ در پایتخت‌های اسلامی به یکباره عربستان را وادار به تغییر موضع و اتخاذ سیاست خارجی جدید نمود؛ روی دیگر سکه‌ی کاهش نفوذ عربستان، افزایش نفوذ ایران را رقم زد.

خاورمیانه به عنوان یکی از خوشه‌های امنیتی مورد نظر بوزان، یکی از مناطق مناقشه برانگیز می‌باشد. دو بازیگر اصلی و مؤثر این منطقه ایران و عربستان به واسطه مسائل ایدئولوژیکی و ژئوپلیتیکی مدام در حال رقابت می‌باشند. سایر کشورهای کوچک‌تر منطقه نیز از فرصت‌هایی که این رقابت در اختیار آن‌ها می‌گذارد، نهایت بهره را می‌برند. از دیدگاه لوئیس فاست کشورها در روند منطقه‌گرایی به دنبال قدرت و امنیت هستند؛ دولت‌های نیرومند و قوی منطقه بنیان‌گذاران روند منطقه‌گرایی هستند و دولت‌های کوچک به دنبال دست‌یابی به مزایای همکاری‌های منطقه‌ای می‌باشند که کمترین آن تأمین ثبات و امنیت است. (فاست، ۱۳۸۷: ۳۰۸) ایران و عربستان به عنوان دو قدرت مؤثر یک مجموعه امنیتی منطقه‌ای ترس‌ها و دغدغه‌های مشترک و نزدیک به هم دارند که این ویژگی‌های مشترک باعث وابستگی متقابل امنیتی آنان شده و موجب گردیده شبکه‌ای از تعاملات و روابط پیچیده در منطقه حکمفرما شود. این دو کشور رقیب، الگوهای دوستی و دشمنی متفاوتی را که ناشی از احساس ترس یا تهدید از یکدیگر می‌باشد، دنبال می‌کنند. از سال ۲۰۱۱ با ایجاد تحولات منطقه‌ای در کشورهای خاورمیانه، روند مسائل و روابط بین دولت‌ها جنبه امنیتی پیدا کرد. امنیتی‌سازی نتیجه بن‌بست سیاسی و دیپلماسی به شمار می‌آید و استفاده از ابزار نظامی و قوه قهریه را توجیه می‌نماید. در روند امنیتی‌سازی کلیه مسائل نظامی، اجتماعی، فرهنگی، زیست محیطی و اقتصادی از جنبه امنیتی نگریسته می‌شوند و دیپلماسی و سیاست نرم جای خود را به ابزار نظامی و سیاست سخت می‌دهد.

^۱- دیپلماسی صدور بر پایه سیاست نرم استوار است و می‌تواند کلیه ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی را شامل شود.

در پی رویدادها و وقایع یمن، جنبش اعتراضی مردمی این کشور کوچک عربی با دیده تهدید از سوی عربستان نگریسته شد. با بر هم خوردن نظم منطقه‌ای از سال ۲۰۱۱ به بعد، عربستان که موقعیت خود را در نتیجه از دست دادن جایگاه خود در عراق و سوریه در خطر می‌دید، درگیری نظامی را به عنوان راه حل سیاست خارجی خود برگزید. در سوی دیگر جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی دیگر از قدرت‌های منطقه‌ای به دنبال افزایش اعتبار و نفوذ خود می‌باشد. روی کار آمدن گروه‌های هم‌سو با ایران در عراق و سوریه، حمایت از حزب الله لبنان و گروه‌های مقاومت و هم‌اینک حمایت از حوثی‌ها که جنبش و حرکت‌های انقلابی خود را متأثر از انقلاب اسلامی و اندیشه‌های امام خمینی می‌دانند، مسیر را برای گسترش عمق استراتژیک ایران فراهم می‌کرد. سال‌ها تلاش ایران که بتواند با تکیه بر ابزارهای نرم نفوذ و اعتبار خود را گسترش دهد، در حال نتیجه دادن بود؛ نفوذ ایران در یمن که مبتنی بر رضایت مردمی و جنبش حوثی‌ها بود، باعث تقویت چهره و برندینگ ملی ایران شده بود. ایران با سیاست حمایت از محرومین جهان و ملت‌های مسلمان حسن شهرت برای خود ایجاد کرده و وجهه عمومی کشور و انقلاب را ارتقا بخشیده است. تلاش برای مهار نفوذ ایران در منطقه و به خصوص در مجاورت مرز جغرافیایی عربستان، از بزرگ‌ترین دغدغه‌های امنیتی آن به شمار می‌رفت؛ عربستان به هیچ وجه حاضر نبوده و نیست که حضور و جایگاه پررنگ رقیب را در نزدیکی خاک خود بپذیرد. وضعیت امنیتی شده بین ایران و عربستان باعث شد تا عربستان وارد درگیری مستقیم نظامی با یمن شود زیرا قادر به تحمل نفوذ ایران در مسافت کوتاهی از مرزهای خود نبود، هر چند که از دست رفتن جایگاه منطقه‌ای عربستان، موقعیت بین‌المللی آن را نیز خدشه‌دار کرده بود.

هویت عربستان با توجه به مؤلفه‌هایی مانند هویت عرب، اسلام سنی/سلفی، محافظه‌کاری و همسویی با غرب شناخته می‌شود این هویت‌ها با تعریف از خود، برداشت از دیگری را مشخص و منافع و نقش هر بازیگر را مشخص می‌کند. بر این اساس سیاست خارجی عربستان در برابر ایران، ماهیتی هویتی پیدا کرده است به گونه‌ای که عربستان، ایران دارای هویت تشیع را دگر هویت خود تعریف می‌کند و به مقابله با آن می‌پردازد. (اسلامی و امانی کیکانلو، ۱۴۰۲: ۴۳) حکومت‌های عربستان و یمن به دلایل مختلف سیاسی و استراتژیک، روابط پیچیده و قابل تأملی در سه دهه گذشته برقرار کرده‌اند. ترکیب جمعیتی شمال یمن و بخش‌های مرزی عربستان با آن، از مسائل مهم در روابط صالح و آل سعود بود. می‌توان گفت چارچوب روابط آل سعود و صالح بیشتر در قالب دو دولت بوده است و ملت‌ها نقش زیادی در این حوزه نداشته‌اند، نقطه مشترک هر دو طرف سرکوب منطقه مرزی بود که بیشتر جمعیت آن را شیعیان تشکیل می‌دهند، زیرا به این نتیجه رسیده بودند که هرگونه دگرگونی در یک کشور، ساختار سیاسی دیگری را نیز دگرگون می‌سازد. جمهوری اسلامی ایران همواره منتقد سیاست‌های دولت صالح بود. از همین رو از محدود کشورهای بود که از انقلاب یمن استقبال کرد. این امر سبب تیرگی روابط ایران و دولت یمن در دوره صالح و پس از آن در زمان منصور هادی شد. پس از کنترل انصارالله بر صنعا، بهبود روابط با ایران آغاز شد که بازگشایی سفارت ایران در صنعا از دستاوردهای این سیاست جدید بود. (میرزاده کوشاهی، ۱۳۹۳: ۶۲)

در فصل دهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران آمده است: «سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر اساس نفی هر گونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه جانبه و تمامیت ارضی کشور، دفاع از حقوق همه مسلمانان و تعهد نداشتن در برابر قدرت‌های سلطه‌گر و روابط صلح آمیز متقابل با دولت‌های غیر محارب استوار است.» (سریع القلم، ۱۳۷۹: ۴۹) در همین راستا تهران در یمن، از همان سیاست دفاع از مسلمانان و گروه‌های آزادی‌خواه کمک گرفته است یعنی حوثی‌ها و انصارالله. در واقع ج.ا. ایران، تحولات یمن را در قالب بیداری اسلامی ارزیابی می‌کند که سبب کاهش نفوذ غرب در منطقه می‌شود. از همین رو ج.ا. ایران تلاش‌های عربستان سعودی را برای مدیریت تحولات یمن و به قدرت رساندن جریان‌های وابسته با نگرانی دنبال می‌کند و خواستار نقش آفرینی همه جریان‌های مذهبی و سیاسی در آینده این کشور است. فشارهای سیستمی نظام بین‌الملل بر دولت‌ها امری اجتناب ناپذیر است که دولت‌ها را وادار می‌کند تا به دنبال به حداکثر رساندن امتیازات نسبی خود و کسب قدرت به منظور تأمین امنیت خود

باشند. نفوذ ایران در یمن، باعث افزایش قدرت کشور و به حداکثر رساندن تأثیرگذاری در مسائل منطقه‌ای و همچنین گسترش قدرت چانه‌زنی ایران در منطقه و عرصه بین‌الملل می‌باشد. افزایش قدرت دولت و قدرت ملی منجر به سیاست‌های خارجی توسعه‌طلبانه‌تری می‌شود. «جان میرشایمر»^۱ بر این باور است که رهبران کشورها باید آن دسته از سیاست‌های امنیتی را دنبال کنند که دشمنان بالقوه آنان را تضعیف می‌کند و قدرت آن‌ها را نسبت به بقیه کشورها افزایش می‌دهد. (بیلیس و اسمیت، ۱۳۸۳: ۴۲۵-۴۲۲) در نگاه او اگر کشوری خواستار بقاست باید رئالیست تهاجمی خوبی باشد. (میرشایمر، ۲۰۰۱: ۱۲-۱۱) از آنجا که ماهیت رقابت‌آمیز روابط بین‌الملل چه در سطح منطقه‌ای و چه در سطح جهانی دائماً در حال تشدید شدن است، ج.ا. ایران باید به دنبال افزایش قدرت و همچنین گسترش حوزه نفوذ خود باشد تا به حدی از قدرت برسد که هیچ کشوری نتواند طمع حمله به آن نماید. از سوی دیگر افزایش قدرت نسبی، به ضرر دیگران است و باعث واکنش طرف مقابل می‌شود؛ از این رو عربستان دائماً ایران را تهدیدی علیه خود می‌داند. سیاست خارجی تهاجمی می‌تواند به کشورها جهت تأمین امنیت نسبی و همچنین ازدیاد قدرت کمک کند تا بتوانند در محیط ناامن بین‌الملل برای حفظ بقا تلاش نمایند.

۵- نتیجه‌گیری

در مقاله حاضر، سیاست خارجی ایران نسبت به عربستان با توجه به نقش یمن، بررسی گردید. وقایع یمن که همچون تحولات عراق، سوریه، لبنان و بحرین، ویژگی‌های هویتی و ایدئولوژیک برای ایران و عربستان دارد، نشان می‌دهد این کشور همچنان به مثابه یکی از حوزه‌های توجه و رقابت تهران و ریاض باقی خواهد ماند. قدرت‌گیری حوثی‌ها در یمن، توان و اهرم‌های اعمال فشار ایران بر عربستان را افزایش داد. افزایش نقش ایران در ثبات منطقه‌ای، حمایت از جبهه مقاومت و گسترش عمق راهبردی ایران در منطقه و به خصوص یمن باعث افزایش نفوذ ایران و به تبع آن کاهش نفوذ عربستان، در منطقه قلمداد می‌شود. از آنجا که در یک مجموعه امنیت منطقه‌ای، امنیت حرف اول را می‌زند ایران نیز با اتخاذ رویکردی متفاوت با توجه به مبانی اسلامی و انقلابی و همچنین بر پایه عقلانیت و در نظر گرفتن منافع عموم جامعه، برای به حداکثر رساندن امتیازات و امنیت نسبی خود، کنار نکشید. بحران یمن به عنوان یک چالش منطقه‌ای، فضای امنیتی شده برای منطقه ایجاد کرد. آورده تحقیق نشان‌دهنده سیاست خارجی تهاجمی ایران در قبال عربستان در پی تحولات یمن می‌باشد. ایران با اتخاذ سیاست خارجی جدید و با هدف مدیریت شرایط و تغییر محاسبات موجود، زمین بازی جدیدی طراحی نمود.

اشتراکات قومی-فرهنگی، هویت اسلامی، همجواری و منافع مشترک از مصادیق منطقه‌ای امنیت در خاورمیانه است. آناشیک بودن محیط بین‌المللی دولت‌ها را وادار می‌کند امتیازات نسبی و اقتدار خود را در مناطق نفوذ گسترش دهند. ایران نیز هیچ‌وقت حاضر نخواهد بود امتیازات و نفوذ بدست آمده در یمن را به عربستان واگذار نماید و میدان را برای رقیب خالی کند؛ زیرا افزایش و کسب قدرت برای بقای هر کشوری لازم و ضروری می‌باشد. ج.ا. ایران باید سیاست‌های امنیتی را دنبال کند که در عمل باعث تضعیف دشمنان بالقوه آن شود. از لحاظ نظری نیز، بینش و درک عمیق از معادلات امنیتی منطقه می‌تواند قدرت چانه‌زنی و تصمیم‌گیری ایران را افزایش دهد.

منابع

۱. احمدی، حمید (۱۳۸۷)، روابط ایران و عربستان در سده بیستم (دوره پهلوی)، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
۲. سریع القلم، محمود (۱۳۷۹)، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران: بازبینی نظری و پارادایم ائتلاف، تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک.

۳. فاست، لوئیس (۱۳۸۷)، روابط بین‌المللی خاورمیانه، ترجمه احمد سلطانی نژاد، چاپ اول، تهران: اداره نشر وزارت امور خارجه.
۴. فرمانیان، مهدی (۱۳۸۷)، آشنایی با فرق تشیع، انتشارات مرکز مدیریت حوزه علمیه قم.
۵. عبدالله خانی، علی (۱۳۸۳)، نظریه‌های امنیت؛ مقدمه ای بر طرح‌ریزی دکترین امنیت ملی، چاپ اول، تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
۶. علی اکبریان هاوشکی، مصطفی (۱۳۹۴)، یمن؛ تاریخ، جامعه و سیاست، شیراز: انتشارات ارم.
۷. اسلامی، روح‌الله، امانی کیکانلو، فریده (۱۴۰۲)، بازنمایی امر منازعه در روابط ایران و عربستان (۱۳۹۷-۱۳۹۲)، پژوهش‌نامه ایرانی سیاست بین‌الملل، دوره یازده، شماره دو، بهار و تابستان، ۵۳-۳۲.
۸. تیموری، روح‌الله، عبدالله‌زاده، حسن، آگاه، محمد (۱۳۹۵)، تقابل سیاست خارجی ایران و عربستان در بحران یمن با روش سازه‌انگارانه، فصلنامه مطالعات بیداری اسلامی، دوره ۵، شماره ۱۰، ۹۸-۸۲.
۹. رکابیان، رشید، پورحسن، ناصر (۱۴۰۱)، تأثیر انقلاب اسلامی بر بیداری اسلامی در منطقه با تأکید بر انصارالله یمن، فصلنامه مطالعات بیداری اسلامی، سال ۱۱، شماره ۴، ۸۲-۵۹.
۱۰. داداندیش، پروین، کوزه‌گر کالجی، ولی (۱۳۸۹)، بررسی انتقادی نظریه امنیت منطقه‌ای با استفاده از محیط امنیتی منطقه قفقاز جنوبی، فصلنامه راهبرد، سال ۱۹، شماره ۵۶، ۱۰۷-۷۳.
۱۱. سمیعی اصفهانی، علی‌رضا، موسوی، سید احمد (۱۳۹۵)، بررسی تأثیر برتری منطقه‌ای ایران بر الگوی رفتاری عربستان در قبال تحولات یمن، فصلنامه رهیافت‌های سیاسی بین‌المللی، ۱۱۵-۸۵.
۱۲. سیمبر، رضا، پهلوان منگودهی، میلاد (۱۴۰۰)، جنگ سرد منطقه‌ای ایران و عربستان در بحران یمن (۲۰۲۰-۲۰۱۱)، فصلنامه سیاست و روابط بین‌الملل، دوره ۵، شماره ۹، ۷۹-۶۳.
۱۳. علائی، حسین (۱۳۹۷)، بررسی رویکردهای سیاسی و رقابت جویانه ایران و عربستان و ساز و کارهای مهار دشمنی‌ها، پژوهش‌نامه علوم سیاسی، سال سیزده، شماره چهار، ۱۹۱-۱۶۳.
۱۴. لطفی، میلاد، نورمحمدی، مرتضی (۱۴۰۰)، استمرار بحران در یمن و ریشه‌های درونی آن، فصلنامه علمی مطالعات سیاسی جهان اسلام، دوره ده، شماره سه، ۱۳۱-۱۰۷.
۱۵. مازندرانی، علی اکبر، اسماعیل پورروشن، ع لی اصغر، قربان نژاد، ریباز، شریعت پناهی، مجید ولی (۱۴۰۱)، جایگاه نفوذ منطقه‌ای ایران در ژئوپلتیک جدید خاورمیانه با تأکید بر دوره زمانی ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۰، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال دوازده، شماره ۴، ۲۳۸-۲۱۰.
۱۶. متقی، ابراهیم، پازن، مژگان، کوه‌خیل، مرجان (۱۳۹۵)، نشانه‌ها و فرآیند تصاعد بحران عربستان در مواجهه با ج.ا.ایران، نامه‌ی دفاع، شماره ۲، پیاپی ۳۸، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی.
۱۷. موسوی دهموردی، سید محمد (۱۳۹۵)، تاریخچه روابط ایران و عربستان سعودی از زمان رضاشاه تا کنون (چرخه رقابت و تقابل)، نشریه مطالعات فرهنگی و سیاسی خلیج فارس، دوره ۳، شماره ۹، ۹۳-۷۱.
۱۸. میرزاده کوشاهی، مهدی (۱۳۹۳)، تحولات یمن: کشمکش بازیگران داخلی در سایه رقابت‌های منطقه‌ای، ماه‌نگار راهبردی دیده‌بان امنیت ملی، شماره ۳۳، ۶۲-۵۹.
۱۹. نجفی، محمدجواد، قاسمی، بهزاد (۱۴۰۱)، مصادیق تاریخی بیداری و مقاومت ملت یمن: از صدر اسلام تا عصر حاضر، فصلنامه مطالعات بیداری اسلامی، سال ۱۱، شماره ۱، ۱۲۳-۱۰۱.

۲۰. نشلی شیرزاد، حمیدرضا، وفایی، خسرو، باقری‌زاده، علی (۱۳۹۹)، تحلیل روابط ایران و عربستان؛ منطقه غرب آسیا مطالعه موردی یمن، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، شماره ۵۲، دوره ۱۶، ۱-۲۴.
۲۱. نیاکویی، امیر، اعجازی، احسان (۱۳۹۵)، واکاوی بحران امنیتی در یمن: علل و زمینه‌ها (۲۰۱۶-۲۰۱۱)، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی دانشگاه آزاد شهرضا، شماره ۲۸، ۳۹-۶۲.
۲۲. همتی، مرتضی، ابراهیمی، شهروز، گودرزی، مهناز (۱۳۹۹)، سیاست موازنه سازی عربستان در برابر ایران در یمن، سال ۱۰، شماره ۱، فصلنامه علمی برنامه ریزی فضایی، ۱۰۷-۱۲۴.
۲۳. نجفی، علی‌رضا (۱۴۰۰)، تاریخ رابطه ایران و عربستان از قاجار تا جمهوری اسلامی/رقابت بر سر رهبری جهان اسلام، آنلین، <https://www.rouyad24.ir>، ۱۴۰۰/۸/۳.
۲۴. بی‌نام (۱۴۰۰)، مروری بر روابط ایران و عربستان از عصر قاجار تا روحانی، قابل دسترسی در سایت www.khabarfoori.com.
25. Buzan, Barry & Waver, Dewilde(1998),Regions and Powers The Structure of International Security, New York: Cambridge University Press
26. Buzan, Barry(1983),People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations, London, Harvester: Wheatsheaf.
27. Buzan Barry & Ole Waever(2003),Regions and Powers:The Structure of International Security,New York: Cambridge University Press
28. Fraizer, Derrick & Ingersoll, Robert Stewart(2010),“Regional Powers and Security:a framework for Understanding Order within Regional Security Complexes”,European Journal of International Relations, Vol 16, No 4, 731-753.
29. Macdonnell, A, & Burbridge, h., & Salloum, Z(2017),Addersing JihadiSalafism In Yemen:The Role of Religion and Community in the Midst of Civil War,International Center for Religion & Diplomacy.
30. Zimmerman, Katherine(2022)Yemen’s Houthis and the expansion of Iran s Axis of Resistance,Online, [www. criticalthreats.org](http://www.criticalthreats.org), March 14.